

De Limburg-identiteit in de actualiteit

Op zoek naar de homo Limburgensis

Jos Van Thienen

In het oosten van ons land woont en gedijt de homo Limburgensis. Hij leeft in een tribale samenleving met een patriarchale - tot voor kort matriarchale - structuur. Aan het hoofd staat *Papa Limburg*, die onlangs uit de beschaafde wereld is teruggekeerd om zijn volk te leiden. Om zijn volk te redden, zeggen insiders, want de problemen zijn even talrijk als de gevaren in het bronsgroen eikenhout of op de purperen heide. Het is een aimabel volk, joviaal in de omgang, Bourgondisch en gezellig. Waarnemers noemen het een beetje kneuterig, dom en bekrompen - want gehecht aan het geloof en de waarden van hun voorouders. Zelf zijn de Limburgers erg verknocht aan wat zij in hun volkslied met dichterlijke zwier hun vaderland noemen. Het zit hen dan ook in de genen: eenmaal Limburger, altijd Limburger!

Ongeveer zo moet het beeld zijn dat je krijgt van de Limburgers wanneer je de stereotypen op een rijtje zet. Karikuraal? Ja, maar achter de overdrijving en vertekening blijft het beeld overeind van een volk met een eigen temperament, een eigen aard, een eigen identiteit. Een ras apart, zeg maar. De manier waarop de Limburgers vaak in de

media worden afgeschilderd zou je - eveneens met een dosis overstatement - postkoloniaal kunnen noemen. Veel representaties doen althans denken aan voorstellingen die ontdekkingsreizigers in de 19de eeuw maakten van andere, in hun ogen primitieve, culturen. Illustratief is in dit verband het feit dat veel Vlamingen spreken over 'de' Limburg, net als ze dat doen over 'de' Congo. Het volgende citaat uit de novelle *Angélique* (2003) van Erik Vlaminck legt expliciet die link: 'De mensen zeggen altijd "De Limburg". Gelijk ze ook altijd "de Congo" zeggen. Ik begrijp dat'. Vooral de toevoeging *ik begrijp dat* is interessant, omdat zij een hele context oproept. Aan het woord is immers een uitgetreden non die tijdens de onafhankelijkheidstoebeelen in 1960 wel 17 keer is verkracht door negers met een geslacht zo groot als een banaan. Haar uitlating suggereert aldus dat de Limburgers even ongeciviliseerd zijn als de Congolezen. Dat ze dit niet als een compliment bedoelt, mag duidelijk zijn. Het gebruik van het bepaald lidwoord in combinatie met Limburg is wellicht gewoon een gallicisme, een vertaling van *le Limbourg*, maar dat doet niets af aan het feit dat *dé* Limburg in de mond van niet-provinciegenoten al gauw iets neerbuigends en afwijzends heeft, een bevestiging van alle bestaande stereotypen. ⁽¹⁾ Of daarbij ook gedacht wordt aan een geslacht als een banaan, is niet waarschijnlijk.

De Limburgers als anderen

Ik wil de parallel met het koloniale denken nog even doortrekken. Door de andere volkeren als afwijkend voor te stellen, bevestigden de koloniserende mogendheden de eigen cultuur in haar superioriteit, haar eigenheid en eigenwaarde. Ze zorgden er m.a.w. voor dat aan twee basisvoorwaarden voor identiteitsconstructie werd voldaan: afgrenzing en identificatie. Wil men een subjectief gevoel van identiteit creëren, dan moet er om te beginnen iets zijn waarmee men zich kan identificeren. En dat iets is wat de ander niet is. Vandaar dat identiteitsconstructie meestal gepaard gaat met een proces van *othering*, zoals dat in de Angelsaksische wereld wordt genoemd. Door de constructie van een Ander en door contacten met mensen met een verschillende culturele achtergrond, wordt het eigen identiteitsgevoel mee gevormd en bestendigd. Dit geldt niet alleen voor een groepsidentiteit, maar eveneens voor de persoonlijke of seksuele identiteit. Simone de Beauvoir omschreef het in *Le deuxième sexe* uit 1949 als volgt: 'Zodra een subject zichzelf wil bevestigen is de Ander, die hem beperkt en ontkent, noodzakelijk voor hem; alleen door die werkelijkheid die hij zelf niet is, kan hij zichzelf bereiken'. Zo beschouwd gebeurt de identiteitsconstructie van *de* Vlaming voor een gedeelte op de kap van de Limburger. Alleen behoort die Limburger niet tot een of andere afgelegen beschaving of aangrenzende cultuur, maar maakt hij deel uit van de Vlaamse cultuurgemeenschap. Hierbinnen bekleedt

(1) Lees in dit verband de aflevering van de taalrubriek in *Het Belang van Limburg* van 22 december 2004 ('Groeten uit de Limburg').

De mooiste plek van Limburg?
De autoweg naar Antwerpen!

hij dus een ambivalente positie: zowel subject als object, zowel wij als ander. Het gebeurt enerzijds dat Limburgers symbool staan voor de collectieve Vlaamse of Belgische gemeenschap. Ik denk aan ambassadeurs als wereldkampioene tennis Kim Clijsters, nationaal voetbalcoach René Vandereycken, wereldkampioen motorcross Stefan Everts en Miss België Virginie Claes. Het gebeurt evenwel ook, en het gebeurt vaak, dat Limburgers worden gemarginaliseerd binnen die gemeenschap. Hun uitsluiting wekt echter niet alleen frustraties op, maar kan zelfs productief werken. Volgens die andere Limburg-icoon, Axelle Red, is het precies een drijfveer om zich te manifesteren: 'Het klopt dat Limburgers altijd samenklitten, maar daar is een logische verklaring voor: wij hebben ons altijd wat uitgesloten gevoeld en moeten ons dubbel zo hard bewijzen om *au sérieux* te worden genomen. Limburgers zijn een gediscrimineerd ras in Vlaanderen, hé? Maar net dat motiveert. Die bevestigingsdrang is gewoon latent aanwezig in elke Limburger' (*De Morgen*, 22 november 2003). (2)

Een gediscrimineerd ras? Als er klappen worden uitgedeeld, moeten we de Limburgers gewoonlijk zoeken in de hoek waar de slagen vallen. Ze delen dit lot met mensen uit sommige andere regio's (West-Vlamingen bijvoorbeeld) of met alle overige groepen in de maatschappij die op de een of andere manier het stempel van anderszijn kunnen dragen: vrouwen, allochtonen, moslims, sociaal zwakkeren, holebi's, enz. Natuurlijk heeft Limburg zo zijn typische eigen(aardig)heden: de heide, het Maasland, de mijnen, TV-Limburg, *Het Belang van Limburg*, het voetbal, de allochtonen, de werkloosheid,

2) Hoewel het Limburg-gevoel maar een beperkt deel uitmaakt van mijn interview met Bart Steenhaut, wordt het uitvergroot in de boventitel ('Het solidariteitsgevoel van Axelle Red') en in een insert ('Limburgers zijn een gediscrimineerd ras in Vlaanderen').

de vergrijzing, het fietsroutenetwerk, de bloesems, de kriekenvlaaien, de mosselheesten, het carnaval en Voeren. Deze vrij willekeurige opsomming (waarom ontbreken bijvoorbeeld het dialect, de jenever, Cristal Alken of de gastvrijheid?), die ik geplukt heb uit *De Morgen* van 27 mei 2005, volstaat niet om van Limburg een uniek merk te maken. De meeste van deze kenmerken zijn even uitwisselbaar als chromoprentjes. Ze verschillen weinig van wat in andere provincies in het uitstalraam ligt. Het bestaan van een Limburgse volksaard, een karakter, een ziel is dan ook al lang afgedaan als een romantische mythe. (3)

Toch wordt ook vandaag nog over de Limburgers geschreven en gesproken in termen van anderszijn. Essentialistische opvattingen die het bestaan van een soort mens (*de Limburgse mens*) lijken te propageren op basis van vaste, in tijd en ruimte onveranderlijke kenmerken, zijn in het gewone denken nooit ver weg. 'Want Limburg is altijd zo anders geweest dan de andere provincies', lezen we in *De Morgen* van 27 mei 2005, in een artikel dat, volgens de boventitel, een verklaring probeert te vinden voor het onverklaarbare Limburg-gevoel. En ook: 'Maar Limburg heeft zijn Limburgers, anders van mentaliteit en met bronsgroen bloed. Bewoners van de groenste streek boven de taalgrens en de laatste plaats in Vlaanderen waar God zal sterven'. Een dag vroeger kopte *De Standaard*: 'De onweerstaanbare drang van elke Limburger'. De aanleiding voor beide krantenartikels was de aanstelling van Steve Stevaert tot *vice-koning van Limburg* (typering van Louis Tobback). De algemene teneur van de berichtgeving over Stevaerts nieuwe stunt was: wat is dat toch met die Limburgers? Plots was het Limburg-gevoel weer *talk of the town*. Het programma *Man bijt hond* wijdde er op 26 mei een reportage aan. Een commentaarstem gaf meteen de toon aan: 'Een Limburger volgt zijn eigen logica'. Om de terugkeer van Stevaert te kaderen in een soortement volksmentaliteit polsten de programmamakers de Limburgers naar wat hen bond aan hun provincie. Enkele belegen en duidelijk honkvaste gouvengoten werden voor de camera gesleurd. *The eye is the vision* - de camera bewijst wat hij wil bewijzen! Op de vraag of hij ooit in de stad was geweest, antwoordde een man met een hoog Bokrijk-gehalte: 'In Tongeren en Sint-Truiden wel, maar niet in Brussel'. Arm Limburg, nietwaar?

Nestwarmte

Het Limburg-gevoel laat zich nog het makkelijkst definiëren als een sterk provinciaal bewustzijn, een uitgesproken regionaal patriottisme, particularisme of chauvinisme. Gouverneur Louis Roppe gewaagde ooit van een streekgevoel en stambewustzijn. (4) In 1953 was dat nog het gebruikelijke jargon. Vandaag houden we het liever bij een gevoel

(3) P.J.H. Ubachs. 2000. *Handboek voor de geschiedenis van Limburg*. Hilversum: Verloren, pp. 31-34.

(4) In de inleiding van het boek *Limburg*, uitgegeven onder auspiciën van het Limburgs provinciebestuur (1953).

van solidariteit, van anderszijn, van groepsidentiteit. De West-Vlamingen zouden dat gevoel ook kennen, maar Stevaert nam daar, na zijn eedaflegging op 30 mei 2005, een loopje mee: 'West-Vlaanderen heeft wel een provinciaal gevoel, maar het wordt straks toch opgeslokt door de zee. Dan ligt Limburg aan de kust' (*De Morgen*, 31 mei 2005). Een boutade, ja, maar eentje die deel uitmaakt van goed gekozen strategie. Toen het tijdschrift *Humo* hem vroeg of er in de nabije toekomst voor het provinciehuis geen grafschrift zou prijken 'Hier zit ik, dik tegen mijn goesting', pareerde hij met de opmerking dat hij daar een Limburgse vlag zou plaatsen en geen grafsteen. 'Alles wat het Limburg-gevoel versterkt, heeft mijn steun', verklaarde hij (*Humo*, 31 mei 2005). En toen *Radio 1* hem op 28 augustus 2005 peilde naar het waarom van dit Limburg-gevoel antwoordde hij al even gevat: 'Iedereen heeft een thuis nodig'. De nieuwbakken provinciegouverneur profileert zich als een propagandist van het wij-gevoel. Hij is de man die zijn gouvengoten wil laten genieten van de nestgeur van de eigen provincie. De man die naar zijn eigen zeggen elke dag croissants met warme chocolademelk wil brengen. Die met andere woorden de idee van de goede staat omarmt, meer zelfs: belichaamt. Papa Limburg! Het is zijn bedoeling om Limburg (weer) om te vormen tot een sterk product, dat net een tikkeltje anders is. 'Limburg is net iets properder, iets groener, iets goedkoper om te wonen ook. Het is net iets verdraagzamer' (*Het Volk*, 9 augustus 2005). Om een collectieve identiteit te smeden moet je de groep onderscheiden van wie er niet toe behoort. Stevaert is zich alvast bewust van de belangrijke sociale functie die een gedeeld identiteitsbesef kan hebben. Geborgenheid en samenhang, dat is zijn antwoord op het groeiend gemis aan gemeenschapszin. In recente interviews en toespraken hanteert hij het als een placebo voor alle problemen waar zijn provincie mee af te rekenen heeft, van braindrain tot werkloosheid. Maar laat hier geen misverstand over ontstaan: Steve Stevaert is niet de architect van het Limburg-gevoel. De ervaring van groepsidentiteit is in Limburg altijd als ondertoon aanwezig geweest, wat natuurlijk niet wil zeggen dat die ervaring altijd door iedereen is gedeeld. Op de officiële website van de provincie wordt Limburg beschreven als een plaats apart, een unieke regio, die meer is dan een naam. 'Het is in de eerste plaats een gevoel', luidt het daar (www.Limburg.be). Uit de kerstenquête van *Het Belang van Limburg* in 2003 bleek dat ongeveer de helft van de ondervraagde Limburgers zich vooral Limburger voelde en daarna pas, in aflopende volgorde, Vlaming, Belg en Europeaan. Bij de jongeren (< 26 jaar) lag dat gemiddelde zelfs heel wat hoger, op ongeveer 60 % (*Het Belang van Limburg*, 29 december 2003). Naar de precieze achtergrond van dit verschijnsel is weinig onderzoek verricht. Ongetwijfeld spelen culturele, sociale, politieke, historische en andere factoren een rol. Het feit dat de geschiedenis van Limburg (voormalig graafschap Loon en prinsbisdom Luik) niet veel raakpunten heeft met die van de Nederlanden is ongetwijfeld

een belangrijk gegeven. Ook het feit dat de provincie verdeeld ligt over twee landsgrenzen en dat beide helften zich na meer dan 160 jaar nog steeds verbonden voelen. Een ander identificatiemiddel is volgens sommigen de naam, ook al berust die op een historische blunder, of het dialect. Het taalgebruik speelt bij identiteitsconstructie altijd een belangrijke rol. Maar we mogen de Limburgse dialecten niet over één kam scheren. *Het* Limburgs bestaat nu eenmaal niet en bovendien komen in sommige delen van de provincie Brabantse dialecten voor. Buiten de provincie leeft nochtans de opvatting dat alle Limburgers met een huig-r spreken, zoals onder meer Kim Clijsters en Stijn Meuris dat doen! Een misvatting (veel Limburgers gebruiken een tongpunt-r en veel niet-Limburgers brouwen een huig-r!) die hardnekkig standhoudt en tot vervelens toe wordt gerecycleerd door imitatoren. Hoste & co gaan meestal aan het *rrrrrrr-en* wanneer ze een Limburgs typetje neerzetten. ⁽⁵⁾ Dit gegeven brengt ons van de zelfperceptie en -presentatie door de Limburgers automatisch bij een ander aspect van identiteitsvorming: de perceptie door anderen.

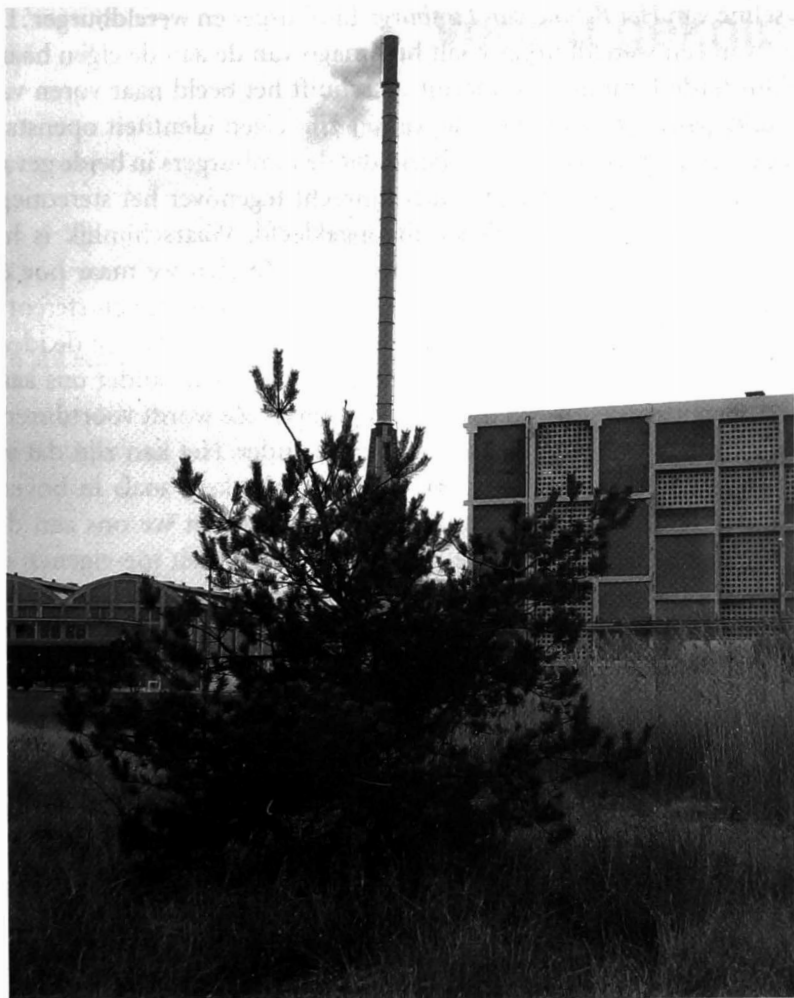
Limburg-bashing

Identiteit is inderdaad meer dan alleen een zelfconcept. Identiteit komt tot stand in de wisselwerking tussen het beeld dat de groep van zichzelf heeft en het beeld dat anderen zich van die groep hebben gevormd. Zo'n extern beeld is gewoonlijk een sterke reductie van een erg complexe werkelijkheid. Het veralgemeent en vereenvoudigt die realiteit, rukt ze uit haar breder verband en stelt ze overdreven voor. Een *anderbeeld* pint de ander dan ook vaak vast op enkele stereotiepe eigenschappen. Voor de Limburgers zijn die alom bekend - ik heb er al een aantal de revue laten passeren: achterlijk ⁽⁶⁾, boers, bekrompen, arm, traag, katholiek... In bepaalde objectieve gegevens kan je een bevestiging vinden voor bestaande stereotypen, tenminste wanneer je drogredenen niet schuwt. Denk maar aan de recente vaststelling dat veel afgestudeerden Limburg verlaten zodra ze hun diploma op zak hebben, de zogenaamde *braindrain*. Of aan de vaststelling dat de spreeknelheid in Limburg trager is dan in andere Vlaamse regio's. ⁽⁷⁾ Wat opvalt is niet alleen het feit dat de meeste stereotypen clichématig zijn, tot op de draad versleten, maar ook dat ze te pas en te onpas worden gebruikt om Limburgers te gapen te zetten. *Limburg-bashing* of afgeven op Limburgers lijkt wel een nationale sport. Wie wordt er in het programma *Sketch à gogo* (VTM, voorjaar 2004) van Peter Van den Begin en Stany Crets voorgesteld als oermens? Welk dialect spreekt een idioot of een boer in bijna elk humoristisch tv-programma op voorwaarde dat hij geen West-Vlaming is? En wie is het kneusje in de moppentrommel? *Een Antwerpenaar, pas vader geworden van een drieling, zegt tegen zijn Limburgse vriend: 'Awel, dat gebeurt nu één keer op de twee miljoen'. Waarop de Limburger antwoordt: 'Amai, dan moet gij stikkapot zijn!'*

(5) Lees hierover meer in 'De bronsgroene r van de Limburger', een aflevering van de taalrubriek in *Het Belang van Limburg* van 6 juli 2005. (6) Cf. 'Als een Limburger zegt dat je achter bent, ben je wel écht achter' (Marc Uytterhoeven in *De Laatste Show*, 27 december 2005); 'In het bronsgroen eikenhout is weinig licht' (Hugo Camps in *De Morgen*, 26 mei 2005); 'Bovendien hadden Limburgse vrienden me met de hand op het hart verzekerd dat de Markies het ware geestelijke licht deed schijnen in de intellectuele woestijn waar men de vergeten provincie wel eens voor houdt' (Marc Didden in *Standaard der Letteren*, 3 juli 2003).

(7) Jo Verhoeven e.a. 2004. 'Wie praat het snelste Nederlands. Spreeknelheid in Vlaanderen en Nederland'. In: *Onze taal*, jrg. 73, nr. 12, pp. 336-337.

Hoe bronsgroen is de Limburger?

Wie zich wil verkneukelen in de domheid (dat vooral) van de Limburgse medemens, vindt ongetwijfeld zijn gading op www.moppen.be. Opmerkelijk is dat Limburg op deze site als enige Belgische provincie een aparte categorie uitmaakt (één van 19). Moppen over Antwerpenaren en West-Vlamingen vinden we terug onder de overkoepelende categorie 'Belgen'. Dat stemt tot nadenken. Is Limburg dan toch om mee te lachen? Is het één reusachtige Limburg-mop? Volgend raadseltje suggereert alvast een antwoord. *Hoeveel moppen bestaan er over 'de' Limburg? Vijf, de rest schijnt te kloppen.*

Adynaton

De adynaton is de stijlfiguur van de overdrijving. 'De wijzen komen uit het oosten: Limburg', is hiervan een toepassing. Enkele jaren geleden sierde deze slagzin, gedrukt op t-shirts, menige zelfbewuste Limburgse borst. Het was een vorm van provocatie, want deze onelinier weerlegde het koppige cliché dat de Limburgers dom zijn en zette de zaken gewoon op hun kop. Hetzelfde kan worden gezegd van de

baseline van *Het Belang van Limburg*: 'Limburger en wereldburger'. De idee van een wereldburger haalt het imago van de aan de eigen haard gekluisterde Limburger onderuit en schuift het beeld naar voren van de zelfbewuste kosmopoliet die vanuit zijn eigen identiteit openstaat op de wereld. Het vrijmoedige beeld dat de Limburgers in beide gevallen van zichzelf presenteren, staat lijnrecht tegenover het stereotiepe beeld dat ze door anderen wordt opgekleefd. Waarschijnlijk is het bovendien een reactie op dat extern beeld. Zo zien we maar hoe de interactie tussen het ik en de ander, de gestereotypeerde en stereotyperende, een dialectiek op gang brengt. Een dialectiek tussen de identiteit die we onszelf toekennen en de identiteit die de ander ons aanmeet. Een identiteit is een dynamisch gegeven. Ze wordt voortdurend gevormd en hervormd in dialoog met de ander. Het kan zijn dat we het verwachtingspatroon van de ander doorbreken, zoals in bovenstaande voorbeelden gebeurt. Het kan ook zijn dat we ons aan dat patroon onderwerpen, dat we de verwachte identiteit toe-eigenen en er ons naar gedragen. (*) Allerhande factoren kunnen hierbij een rol spelen. Marketing is er daar één van. Bij de voorstelling in 2004 van de Capitoool-reisgids *Hasselt & Limburg* bevestigde Stevaert de opvatting dat Limburg cultureel een braakland is, om in één en dezelfde beweging een ander stereotype uit de kast te halen: 'We plagen de mensen niet met vroegmiddeleeuwse schilderijen, maar zetten onze gezelligheid in de kijker' (*De Morgen*, 8 mei 2005). Of hoe je een nadeel kan ombuigen in een voordeel. In de lijn van de gezelligheid ligt ook de spreekwoordelijke vriendelijkheid van de Limburgers. (°) In de jaren 70 werd dat imago uitgebuit door de verspreiding van blauwe stickers met een smiley en de slogan: 'Ik ben Glimburger'. Ik weet niet of de Glimburger-actie een manier was van de Limburgers om zichzelf positief in de kijker te werken, dan wel een antwoord was op bestaande externe stereotypen. Ik kan alleen maar veronderstellen dat deze en andere acties hebben bijgedragen tot een groter collectief bewustzijn van de Limburgers. En dat zulke acties tegelijkertijd de Limburgers wat meer tot anderen hebben gemaakt. Als de Limburg-identiteit vandaag nog steeds een actueel gegeven is, hebben de (of beter: sommige) Limburgers hier zelf de hand in. Deels omdat ze die identiteit als zelfbeeld presenteren. Deels omdat ze zich gedragen in overeenstemming met dat beeld en in interactie met de zienswijze van de anderen - met de voorstelling die anderen van hen hebben gevormd. Het is zoals met een schooljongetje dat gepest wordt. Samen met de pestkop houdt het de machtsverhouding tussen slachtoffer en bullebak in stand. Zal de homo Limburgensis dan altijd underdog blijven? De kans bestaat dat de aanpak van gouverneur Stevaert daar op korte termijn niets aan zal veranderen. Door het Limburg-gevoel in zijn trukendoos te stoppen, zou hij wel eens een wit konijn te voorschijn kunnen toveren. Mooi om naar te kijken, maar mak en weerloos. En vooral zo anders dan de Vlaamse reus of de Belgische blauwe.

(8) Hertog Erik. 2002. 'It's getting really Belgium. Een Anglo-Amerikaanse blik op Vlaanderen'. In: Paul Gillaerts. *Vlaamse identiteit: mythe én werkelijkheid*. Leuven: Acco, p. 43-59; Willem Frijhoff. 2004. 'Hoe talig is groepsidentiteit? Reflecties vanuit de geschiedenis'. In: *Taal & Tongval*, jrg.56, nr.17.

(9) Cf. 'Zoals overal in Limburg word je hier natuurlijk vriendelijk ontvangen' (Marc Didden in *Standaard der Letteren*, 3 juli 2003).